

OBSAH

ÚVOD

Obečné pojmy

§ 1. Řeč a jazyk; jazyk národní. 2. Spisovná čeština, obecná čeština; místní nářečí (dialekty) a nadnářeční celky (interdialekty)	3
3. Složky jazykového vyjadřování: věta, slovo a tvary slov, hlásky. 4. Jazykověda; mluvnice (gramatika) a její části; ortoepie a pravopis; slovníky; nauka o slovní zásobě a o významech slov (lexikologie se sémantikou)	5
5. Spisovný jazyk, jeho norma a kodifikace; jazykový sloh; styly spisovného jazyka	7
6. Soustava (systém) jazykových prostředků; plán zvukový a plán významový. 7. Vývoj jazyka; vývojová příbuznost jazyků; historickosrovnávací metoda; porovnávání (konfrontace); typologie	10
<i>Literatura</i>	13

I. HLÁSKOSLOVÍ — SPISOVNÁ VÝSLOVNOST HLÁSKOSLOVÍ

8. Zvukové prostředky jazyka; hláskosloví	15
---	----

Hlásky a slabiky

9. Hláška, foném; slabika. 10. Samohlásky (a dvojhlásky), souhlásky; hlásky slabikotvorné; slabiky otevřené a zavřené.	
11. Mluvidla; článkování samohlásek a souhlásek	15

Samohlásky

12. Samohlásky podle artikulace; samohlásky krátké a dlouhé; dvojhlásky. 13. Psaní samohlásek (ú, ů; í, ě; y, ý; ě). 14. Délka samohlásek ve spisovném jazyce, v obecné češtině a v nářečích; obecně české ej, ou, í za spisovné ý (í), ú- a é; dlouhé ó	18
--	----

Souhlásky

15. Souhlásky podle účasti hlasivek, podle způsobu artikulace a podle místa artikulace; souhlásky tvrdé a měkké. 16. Psaní souhlásek	22
--	----

Využití hlásek v stavbě slov a tvarů

17. Významotvorná úloha hlásek; seskupování hlásek a změny ve výslovnosti. 18. Rozdily v seskupování hlásek v domácích slovech pojmových i citově zabarvených a v slovech cizích . . . 26

Střídání hlásek

19. Střídání dlouhých a krátkých samohlásek; střídání samohlásek jiných. Střídání souhlásek a souhláskových skupin . . . 29

Změny hlásek

20. Asimilace, disimilace; přesmykování; haplogogie; stahování . 32
Literatura 33

Přízvuk slovní

21. Přízvuk hlavní a vedlejší. 22. Přízvukování předložek. Slova příklonná a příklonky; slova předklonná 34
Literatura 36

SPISOVNÁ VÝSLOVNOST

23. Spisovná výslovnost; ortoepie. 24. Spisovná výslovnost jednotlivých hlásek, délka samohlásek 37
25. Výslovnost skupení samohlásek, předložek a předpon zakončených na souhlásku před samohláskou, hlásek na začátku a na konci slova. 26. Výslovnost souhláskových skupin 39
27. Výslovnost cizích (přejatých) slov 46
Literatura 50

II. PRAVOPIS

28. Písmo, pravopis 51

Označování hlásek písmeny

29. Písmo hláskové; poměr pravopisu a výslovnosti v slovech domácích. 30. I. Psaní *i, í* a *y, ý* v domácích slovech. II. Psaní *ú, ů*. III. Psaní *ě* po retných souhláskách. IV. Psaní předložek a předpon *s, z* 51
31. Psaní slov přejatých: obecných, vlastních 62
32. Psaní velkých písmen 66
33. Psaní zkratk a značek 71
34. Hranice slov v písmu: psaní přísluvečných spřežek, psaní spojovací čárky 72
35. Dělení slov 75

Volné spojení vět. Řeč a otázka přímá	
210. Volné spojení vět	394
211. Řeč (otázka) přímá a nepřímá; řeč polopřímá	394
<i>Literatura</i>	396

Dodatek první

O SLOVNÍ ZÁSOBĚ A O VÝZNAMU SLOV

Slovní zásoba; její seskupení a vývoj

212. Slovo a pojmenování; pojmenování jednoslovná a více-slovná (souslovi). Slovní zásoba	398
213. Skupiny slov podle společného základu slovního, podle od-vozovacích prostředků a podle slovních druhů, podle významo-vého obsahu věcného a podle logických vztahů, podle společného pracovního úseku nebo zájmu (terminologie, slangy), podle postoje mluvčího k vyjadřovanému obsahu a podle míry a rozsahu užívání slov	399
214. Změny v slovní zásobě: slova nová, zastaralá a zastarávající, archaismy	404
215. Způsoby obohacování slovní zásoby	406

Význam slova a jeho obměny

216. Obecný význam slova. 217. Spojení slov, volné a těsné (složitě pojmenování, souslovi; spojení vazebné, frazeologické a rčení)	409
218. Jména vlastní. 219. Jména osobní: rodná jména a příjmení. 220. Jména místní	411
221. Slova jednoznačná a mnohoznačná (význam základní a dru-hotný; přenesený). 222. Slova stejně znějící (homonyma). 223. Slo-va souznačná (synonyma)	415
224. Citové zabarvení slov. 225. Jiné rozdíly mezi slovy a jejich významy	418
<i>Literatura</i>	421

Dodatek druhý

O SLOHU

226. Pojem a podstata slohu. 227. Slohotvorní činitelé: indivi-duální (subjektivní) a objektivní	423
228. Sloh projevů mluvených a psaných	425

229. Styly spisovného jazyka: hovorový, odborný, publicistický a umělecký	428
230. Slohové rozlišení jazykových prostředků	429
231. Slohové vrstvy a výběr ze synonymních prostředků slovních.	
232. Výběr ze synonymních prostředků mluvnických: synonymní podoby hláskové, dvojice slovotvorné a tvarové; synonymní prostředky uvnitř významových kategorií mluvnických; výběr mezi slovními druhy; synonymní prostředky syntaktické; synonymní spojek	430
233. Slohové útvary: prostě sdělovací, popis a vypravování; pojednání a úvaha; útvary řečnické	440
234. Obecné vlastnosti slohu	441
235. Nauka o slohu (stylistika)	441
<i>Literatura</i>	441

Dodatek třetí

O VÝVOJI ČESKÉHO JAZYKA

236. Jazyk se vyvíjí, mění. 237. Marxistické pojetí jazyka a jeho vývoje. 238. Vznik lidské řeči	443
239. Počátky českého jazyka; čeština a slovanské jazyky; jazyk praslovanský	445
240. Zvuková podoba staré češtiny a změny v ní. 241. Mluvnická stavba staré češtiny a změny v ní	447
242. Vývoj českého jazyka v období feudálním: do konce 14. století; 243. V období husitském a za humanismu; 244. V období pobělohorském	455
245. Česká nářečí a jejich skupiny: nářečí česká, hanácká, moravskoslovenská a lašská	462
246. Nadnářeční celky (interdialekty). Obecná čeština a její základní znaky; znaky hovorové češtiny shodné se znaky češtiny obecné	465
247. Spisovná čeština v období přechodu k řádu kapitalistickému (do r. 1848). 248. Vývoj spisovné češtiny po r. 1848	468
249. Rozvoj spisovné češtiny s nástupem socialismu	472
250. Vývoj českého pravopisu	473
251. Základní práce o českém jazyce	476
<i>Poznámka autorů</i>	480
<i>Rejstřík věcný</i>	482
<i>Rejstřík slov a tvarů</i>	534
<i>Seznam zkratk</i>	558
<i>Obsah</i>	559

36. Rozdělovací znaménka	75
37. Zásady a úkoly českého pravopisu: fonologický princip českého pravopisu; zaznamenávací a vybavovací funkce pravopisu. Pravopis prostředkem tvarosloví a skladby. Pravopisné jevy dané konvencí	81
<i>Literatura</i>	84

III. TVAROSLOVÍ

(Nauka o stavbě slov)

Slovo a jeho významy

38. Zvuková a významová stránka slova. 39. Významy slovní a mluvnické. Slova lexikální, lexikálně gramatická a gramatická	85
---	----

Způsoby tvoření slov

40. Tvoření slov; odvozování; slovní základ, přípony a předpony; obměny hlásek při odvozování	88
41. Skládání slov	91
42. Zkratky a zkratková slova	94
<i>Literatura</i>	95

Způsoby tvoření tvarů. Druhy slov

43. Tvar, kmen, koncovka; skloňování a časování; tvary jednoduché a složené	96
44. Slova ohebná a neohebná. 45. Jména (podstatná, přídavná, zájmena a číslovky) a jejich slovní a mluvnické významy; typy skloňování jmen. 46. Slovesa, jejich slovní význam a významy mluvnické; časování sloves. 47. Neohebné druhy slov	97
48. Přehled slovních druhů; kritéria třídění a řadění slovních druhů	102
<i>Literatura</i>	104

PODSTATNÁ JMÉNA

Význam a tvoření

49. Obecná charakteristika	105
50. Odvozování příponami. 51. Tvoření názvů osob, věcí, vlastností a dějů. 52. Změna délky samohlásky v základu slova	105
53. Slova zdobnělá a zveličelá	110
54. Odvozování předponami	111
55. Jména obecná a jména vlastní	112

Rod (i životnost) a číslo

56. Jména životná a neživotná a jejich tvary	113
57. Rod jmen; kolísání v rodě. 58. Tvoření jmen rodu ženského (přechylování); tvoření ženských příjmení	114
59. Číslo jednotné a množné; jména hromadná, látková a pomnožná	118
60. Číslo dvojné (duál) a zbytky dvojných (duálových) tvarů	120

Pády a jejich význam

61. Pády. 62. Vokativ. 63. Ostatní pády a jejich platnost ve větě; pády předložkové	121
64. Významy prostých pádů	124
<i>Literalura</i>	127

Skloňování podstatných jmen

65. Obecný výklad. 66. Přehled skloňování podstatných jmen a jeho vzorů	128
---	-----

Skloňování mužské

67. Obecná charakteristika. 68. Vzory bez koncovky (<i>hrad, stroj, pán, muž</i>). 69. Dvoji koncovky těchto vzorů u jmen neživotných a životných	130
70. Kolísání mezi tvrdým a měkkým skloňováním. 71. Poznámky k jednotlivým jménům	138
72. Vzory s koncovkou (<i>předseda, soudce</i>). 73. Koncovky těchto vzorů	141
74. Jména na <i>-i</i> (<i>krejčí</i>) a <i>-ý</i> (<i>hajný</i>)	142

Skloňování ženské

75. Obecná charakteristika. 76. Vzory (<i>žena, nůše, píseň, kost</i>). 77. Koncovky těchto vzorů	143
78. Poznámky ke skupinám jmen a k jednotlivým jménům vzoru <i>žena, nůše</i>	146
79. Kolísání mezi vzory <i>píseň</i> a <i>kost</i> . 80. Místní jména jako <i>Olomouc, Boleslav</i>	147
81. Jména <i>neř, máli</i> ; jména na <i>-í</i> (<i>paní, průvodčí</i>)	149

Skloňování střední

82. Obecná charakteristika. 83. Vzory (<i>město, moře, slavení</i>). 84. Koncovky těchto vzorů	150
85. Jména typu <i>kuře</i> . 86. Poznámky ke skupinám jmen (jako <i>nebe, semeno/sémě</i> aj.) a k jednotlivým jménům	152

Obměny hlásek v kmeni při skloňování podstatných jmen	
87. Střídání souhlásek; střídání dlouhých a krátkých samohlásek v kmeni; pohybné <i>e</i>	154

Zvláštní skupiny skloňování podstatných jmen

88. Skloňování pomnožných jmen míst a svátků	158
89. Skloňování příjmení a jmen	160
90. Skloňování podstatných jmen cizího původu:	
I. Obecná a vlastní místní	162
II. Vlastní osobní	164
III. Původu latinského a řeckého	167
91. Cizí podstatná jména nesklonná	171
<i>Literalura</i>	172

PŘÍDAVNÁ JMÉNA

Význam a tvoření

92. Obecná charakteristika. Významy přídavných jmen podle tvoření; přídavná jména jakostní a vztahová	173
93. Odvozování přídavných jmen od jmen podstatných, od sloves, od jmen přídavných, z příslovci příponami; tvoření předponové	174

Stupňování

94. Tvoření druhého a třetího stupně; stupňování opisné	183
---	-----

Tvary a jejich význam

95. Význam tvarů; tvary složené a jmenné. Zpodstatnělá přídavná jména	185
---	-----

Skloňování přídavných jmen

96. Obecná charakteristika. 97. Tvary složené (vzor <i>mladý</i> a <i>jarní</i>). 98. Tvary jmenné. 99. Skloňování přídavných jmen přivlastňovacích	187
<i>Literalura</i>	192

ZÁJMENA

Významy a druhy; tvary a jejich význam

100. Obecná charakteristika; rozdělení zájmen podle významu. 101. Zájmena osobní a zájmena přivlastňovací. 102. Zájmena ukazovací, tážací a vztažná. 103. Zájmena neurčitá a vymezovací; zájmena záporná. 104. Mluvnické významy zájmen	192
---	-----

Skloňování zájmen

105. Obecná charakteristika. 106. Zájmena bezrodá (<i>já, ty, se</i>).	
107. Zájmena rodová: a) skloňování zájmeny (<i>ten, náš</i>). 108. Zájmeno třetí osoby a vztažné zájmeno <i>jenž</i> ; zájmeno <i>všechn</i>	198
109. b) Skloňování podle přídavných jmen. 110. Zájmena přivlastňovací	204
<i>Literatura</i>	206

ČÍSLOVKY

Významy a druhy; tvary a jejich užívání

111. Význam a druhy číslovek. 112. Mluvnické významy číslovek; spojování s počítaným předmětem	206
--	-----

Skloňování číslovek

113. Skloňování číslovek řadových, druhových a násobných.	
114. Skloňování číslovek základních. 115. Tvary číslovek neurčitých	210
<i>Literatura</i>	213

SLOVESA

Význam a tvoření sloves

116. Obecná charakteristika; slovesa předmětová (přechodná, nepřechodná), bezpředmětová; slovesa zvrtná. 117. Slovesa plnovýznamová; slovesa pomocná: způsobová, fázová a sponová	213
118. Tvoření sloves příponami a předponami	217

Vid

119. Slovesný vid (obecně). 120. Slovesa dokonavá a nedokonavá.	
121. Užívání sloves podle vidu dokonavého a nedokonavého	219
122. Slovesa násobená a nenásobená. 123. Jiné odstíny průběhu děje	226
<i>Literatura</i>	229

Rod slovesný a zvrtná slovesa

124. Rod slovesný, činný a trpný	230
125. Různý jiný poměr slovesného děje k podmětu	234
126. Zvrtná podoba slovesa. 127. Zvrtná slovesa. 128. Mnogovýznamovost zvrtné podoby slovesné	235
<i>Literatura</i>	239

Tvary určité a neurčité. Osoba, číslo, čas a způsob u tvarů určitých

129. Tvary určité a neurčité, jednoduché a složené	240
--	-----

A. Osoba a číslo	
130. Osoba a číslo; využití osoby a čísla; prostředky vyjádření	242
B. Čas	
131. Čas přítomný, budoucí a minulý. 132. Význam tvarů času.	
133. Čas relativní (poměrný)	244
C. Způsob	
134. Způsob oznamovací, rozkazovací a podmiňovací (kondicionál)	248
<i>Literatura</i>	252
Tvary neurčité a jejich význam	
135. Infinitiv; jeho význam a užití	252
<i>Literatura</i>	255
136. Přechodníky podle významu. 137. Tvoření přechodníků	255
138. Příčestí minulé a příčestí trpné	259
139. Přídavná jména slovesná	261
140. Podstatné jméno slovesné	262
Tvoření tvarů slovesných (časování)	
141. Tvary jednoduché a složené	263
A. Tvary jednoduché	
142. Tvoření tvarů určitých koncovkami osobními (tvary přítomné). Tvoření tvarů způsobu rozkazovacího. Tvoření tvarů neurčitých	264
143. Kmen přítomný a minulý	266
144. Třídění typů časování sloves podle tvaru 3. os. jedn. čís. přítomného času	267
145. Skupiny sloves podle kmene minulého. 146. Přehled skupin sloves podle kmene minulého	269
147. Přehled tříd a vzorů pravidelných sloves	270
Třída první	
148. Zařadění sloves. 149. Vzory tvrdé <i>nese, bere</i> . 150. Vzor měkký <i>maže</i> . 151. Vzory smíšené <i>peče, umře</i>	272
Třída druhá	
152. Zařadění sloves. 153. Vzory <i>tiskne, mine</i>	278
154. Vzor nepravidelný začne (<i>zajme</i>)	282
Třída třetí	
155. Zařadění sloves. 156. Vzory <i>kryje, kupuje</i>	285

Třída čtvrtá	
157. Zařazení sloves. 158. Vzory <i>proší, trpí, sází</i>	287
Třída pátá	
159. Vzor <i>dělá</i>	291
Slovesa nepravidelná	
160. <i>Býl(i), jstl(i), věděl(i), chtít(i)</i>	293

B. Tvary složené

161. Čas budoucí, čas minulý, kondicionál, opisné tvary trpné	295
---	-----

PŘÍSLOVCE

162. Význam a tvoření; příslovečné spřežky	298
163. Stupňování příslovcei	302
<i>Literatura</i>	303

PŘEDLOŽKY

164. Význam předložek; předložky vlastní a nevlastní. 165. Neslabičné předložky a slabičné zakončené na souhlásku rozšířené o samohlásku (vokalizované)	304
166. Vazby předložek. 167. Užívání předložek. 168. Opakování předložek ve výrazech několikanásobných a rozvitých	305
<i>Literatura</i>	309

SPOJKY A ČÁSTICE

169. Spojky souřadící a podřadící	309
170. Částice	310
<i>Literatura (o částicích)</i>	310

CITOSLOVCE

171. Význam citoslovcei; jejich úloha ve větě	311
---	-----

IV. SKLADBA

Věta a souvětí

172. Obecný výklad	313
------------------------------	-----

Druhy vět

173. Věty oznamovací, tázací, žádací a věty zvolací	314
174. Věty kladné a záporné. Zápor větný (obecný, částečný); zápor členský	317
<i>Literatura (o záporu)</i>	319

Mluvnická stavba věty

A. Větné vztahy a větné členy

175. Mluvnický vztah větný. Větné dvojice; členy větných dvojic; člen řídící a závislý. Vyjadřování závislosti: shoda, řízenost, nevyjádřenost zvláštním tvarem. Přiřazování větných členů; vztah přiřazování	319
176. Část podmětová a přísudková; vztah přísuzování. 177. Větné členy rozvíjející; vztah určování; těsné a volné spojení větných členů	323
178. Několikanásobný větný člen	326
179. Větné dvojice vyšší	328
<i>Literatura</i>	328

B. Členitost věty a odchylky od pravidelného větného členění

180. Věta dvojčlenná a jednočlenná; typy vět jednočlenných	329
181. Oslovení a citoslovce ve větě	332
182. Další zvláštnosti větného členění: věta neúplná, věta nedokončená, vsuvka, samostatný větný člen. 183. Anakolut, kontaminace, zeugma, atrakce	333

C. Pořádek slov; zvukové prostředky věty

184. Pořádek slov; aktuální členění věty; postavení přívlastku a přístavku; postavení příklonek	336
185. Zvukové prostředky věty; větný přízvuk a důraz; melodie (intonace)	339
<i>Literatura</i>	341

Věta jednoduchá

186. Věta holá, rozvitá, věta s několikanásobným podmětem nebo přísudkem	342
--	-----

Základní členy větné

187. Podmět a přísudek. 188. Podmět vyjádřený, nevyjádřený; podmět všeobecný a neurčitý. 189. Přísudek slovesný a jmenný (se sponou a beze spony)	342
190. Shoda přísudku s podmětem (obecně). 191. Shoda přísudku s několikanásobným podmětem	347
192. Základní člen věty jednočlenné	352

Rozvíjející členy větné

193. Obecný výklad	353
--------------------	-----

Předmět

194. Předmět; předmětové vazby; předmět několikanásobný a rozvítý; druhý (dativní) předmět 353

Přívlastek a přístavek

195. Přívlastek shodný, neshodný; přívlastek několikanásobný a rozvítý; přívlastek těsný a volný; postavení přívlastku 359
196. Přístavek a jeho druhy; různá pojetí přístavku 364

Doplňek

197. Doplněk shodný, neshodný; doplněk několikanásobný a rozvítý; různá pojetí doplňku 365

Príslovečné určení

198. Príslovečné určení a jeho druhy; příslovečné určení několikanásobné a rozvité 368
Literatura 371

Vazby (konstrukce) přechodníkové; vazby (konstrukce) s infinitivem

199. Vazba (konstrukce) přechodníková. 200. Vazba (konstrukce) s infinitivem — Polovětné vazby 372
Literatura 373

Souvětí

201. Souvětí souřadné a podřadné; spojovací výrazy v souvětích; pořádek vět v souvětí 374

Souvětí podřadné

202. Věta řídící a závislá, hlavní a vedlejší; věty spojkové a vztahné.
203. Třídění vět vedlejších podle mluvnického vztahu; podle obsahu (věty obsahové a doplňovací) 376
204. Věta podmětná, předmětná, přívlastková, doplňková, přísudková 378
205. Věty příslovečné: vedlejší věta místní, časová, způsobová, příčinná (důvodová), účelová, podmínková, přípustková 380

Souvětí souřadné

206. Poměr a spojení vět v souvětí souřadném; třídění souvětí souřadných 386
207. Souvětí slučovací, stupňovací, odporovací, vylučovací, důsledkové a příčinné (důvodové), vysvětlovací 387
208. Přirazování vět v souvětí souřadném 390

Složitě souvětí

209. Typy složitých souvětí; perioda 391